

ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ

ΕΞ ΕΠΟΨΕΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ

ΥΠΟ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητού του Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Ἡ Ὁρθόδοξος Λατρεία, ἐκτὸς τῆς πλουσίως διαμορφωθείσης διὰ τῶν αἰώνων ποικιλίας τῶν διαφόρων ἱεροτελεστιῶν καὶ τελετουργικῶν εὐχῶν καὶ πράξεων, ὡς κέντρον αὐτῆς περιέχει τὴν πλουσίως διαμορφωθείσαν διὰ τῶν αἰώνων τελεσιουργίαν τῶν Μυστηρίων¹, ἥτοι τῶν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων ἰδρυθεισῶν ἱερῶν τελετῶν, αἱ ὁποῖαι δι' αἰσθητῶν σημείων μεταδίδουν μυστηριωδῶς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ. Τὰ αἰσθητὰ σημεῖα ἐν τοῖς Μυστηρίοις εἶναι ἀπαραίτητα, διότι εἴμεθα καὶ ὕλικά ὄντα καὶ ἔχομεν τρόπον τινὰ ἀνάγκη καὶ διὰ τῶν αἰσθήσεων νὰ ἀντιληφθῶμεν τὴν μεταδιδομένην Θ. Χάριν. Κατὰ τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, «εἰ μὲν γὰρ ἀσώματος ἦς, γυμνὰ ἂν αὐτὰ σοι τὰ ἀσώματα δῶρα, ἐπειδὴ δὲ σώματι συμπλέκεται ἡ ψυχὴ, ἐν αἰσθητοῖς τὰ γοητὰ σοι παραδίδωσιν»². Τὰ αἰσθητὰ σημεῖα τῶν μυστηρίων δὲν ἐνεργοῦν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν μετάδοσιν τῆς Θείας Χάριτος, ἀλλὰ διὰ τῆς παρουσίας τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὡς λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, «εἰ τίς ἐστιν ἐν τῷ ὕδατι χάρις, οὐκ ἐκ τῆς φύσεώς ἐστι τοῦ ὕδατος, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Πνεύματος παρουσίας»³. Τὸ ὅτι τὸ ἁγιαστικὸν ἀποτέλεσμα τῶν Μυστηρίων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς δεκτικότητος τῶν συμμετεχάντων εἰς τὴν τελεσιουργίαν ἐκάστου Μυστηρίου πιστῶν καὶ ἐπέρχεται

1. Ἐκτενέστερον περὶ τῶν Μυστηρίων ἰδὲ ἐν τοῖς ἐξῆς: Κ. Ἰ. Δυοβουνιώτου, *Τὰ Μυστήρια τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐξ ἐπόψεως δογματικῆς*, Ἀθῆναι 1912. Χρ. Ἰ. Χρυσόστομου, *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας*, Ἀθῆναι 1907, σσ. 292-406. Παναγιώτου Ν. Τρεμπέλα, *Δογματικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, τόμ. 3, Ἀθῆναι, 1961, σσ. 1-363. Friedrich Heiler, *Urkirche und Ostkirche*, München 1937, σσ. 239-285. Friedrich Heiler, *Die Ostkirchen, Neubearbeitung von «Urkirche und Ostkirchen»*, München/Basel 1971, σσ. 152-188. Irenée-Henry Dalmais, *Die Sakramente: Theologie und Liturgie*, ἐν: Endre von Ivánka-Julius Tyciac-Paul Wiertz, *Handbuch der Ostkirchenkunde*, Düsseldorf 1971, σσ. 445-443.

2. Ἰωάννου Χρυσόστομου, Ὁμιλία εἰς τὸν ἅγιον Ματθαῖον 84,2, Migne Ἐ.Π. 57.

3. Μ. Βασιλείου, Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Migne Ἐ.Π. 32, 132.

μετὰ τὴν κατ' αὐτὴν ἐπίκλησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐξηγεῖ διατί τὰ Μυστήρια ἁγιάζουν οὐ μόνον «ex opere operato», ἀλλὰ καὶ «ex opere operantis»⁴.

Ἡ ἀποκρυστάλλωσις τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μυστηρίων εἰς ἑπτὰ ἐγένετο ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς σχολαστικῆς ρωμαιοκαθολικῆς δογματικῆς. Ὁ Πέτρος Λομβάρδος (†1160) ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων⁵. Βραδύτερον εἰς τὴν ἐν Λυῶν Β' σύνοδον (1274) «οἱ μετασχόντες ταύτης Ἀνατολικοί, τῶν ὁποίων ἐπὶ κεφαλῆς ἦτο Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος, ἀπεδέχθησαν ἄνευ δυσκολίας ἢ ἀντιρρήσεώς τινος ὁμολογίαν πίστεως, προβληθεῖσαν αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ Πάπα Κλήμεντος Δ', ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀπαριθμοῦνται κατονομαζόμενα ρητῶς τὰ ἑπτὰ μυστήρια»⁶. Τὸ 1277 ὁ πατριάρχης Ἰωάννης Βέκκος ἐν διακηρύξει αὐτοῦ δέχεται τὸν ἀριθμὸν καὶ τὸν κατάλογον τῶν Μυστηρίων, οἵτινες ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τῆς ἐν Λυῶν Β' συνόδου⁷. Ἡ ἀρίθμησις τῶν μυστηρίων εἰς ἑπτὰ ἐπιπρατεῖ ἔκτοτε καὶ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ, διακηρυττομένη ὑπὸ τοῦ Μανουὴλ Καλέκα (ιδ' αἰών), ὑπὸ τοῦ Ἰωσήφ Βρουενίου (ιε' αἰών), ὑπὸ τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης (ιε' αἰών), ὑπὸ τῶν μετασχόντων τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ συνόδου (ιε' αἰών), καθὼς καὶ μετέπειτα ἐν ταῖς γνωσταῖς Ὁμολογίαις, αἵτινες θεωροῦνται ὡς Συμβολικὰ βιβλία τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας⁸. Οὕτως

4. Διὰ τὸ νόημα τῶν ἐκφράσεων «ex opere operato» (=ἐκ τοῦ εἰργασμένου ἔργου) καὶ «ex opere operantis» (=ἐκ τοῦ ἔργου τῶν ἐνεργούντων, δηλ. τῶν τελούντων τὴν μυστηριακὴν ἢ λατρευτικὴν πράξιν καὶ κοινωνούντων αὐτῆς) ἔχομεν σημειώσει ἐν ἑτέρᾳ μελέτῃ ἡμῶν τὰ ἑξῆς: «Jede liturgische Handlung wirkt — nach den bekannten abendländischen Ausdrücken sowohl «ex opere operato», d.h. aus der liturgischen Handlung an sich als Heilsvermittlung, als auch «ex opere operantis» (Ecclesiae)», d.h. aus der kultischen Handlung als einer Handlung (der Mitglieder) der Kirche... Aus orthodoxer Perspektive werden diese lateinischen Ausdrücke vollauf unzutreffend, wenn der Ausdruck «ex opere operato» auf bloss sieben «Mysteria» (Sakramente) beschränkt wird, indem den übrigen liturgischen Handlungen nur eine Wirksamkeit «ex opere operantis» (Ecclesiae)» zuerkannt wird. In der byzantinischen Tradition weisen sämtliche liturgische Handlungen eine epikletische, deprekative und doxologische Struktur auf, so dass nicht einsichtig ist, weshalb die einen von ihnen «ex opere operato», die anderen aber «ex opere operantis» wirken sollten» (E v a n g e l o s T h e o d o r o u, Theologie und Liturgie, Athen 1984, σελ. 9. Πρβλ. C. V a g a g g i n i, Theologie der Liturgie, Zürich-Köln 1959, σελ. 32 καὶ 58. R. H ö t z, Sakramente im Wechselspiel zwischen Ost und West, Zürich-Köln-Gütersloh 1979, σελ. 243.

5. Petrus Lombardus, Summa sententiarum, Sent. I, 4, dist. 2, c. 1 ἐν R. H ö t z, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 268.

6. Παναγιώτου Τρεμπέλα, μν. ξ., σ. 61. Πρβλ. H. Denzinger -Joh. U m b e r g, Enchiridion Symbolorum, έκδ. 18η-20η, Freiburg i. Br. 1932, σ. 465.

7. Παναγιώτου Τρεμπέλα, ἔνθ' ἄνωτ.

8. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 62.

ὁ Μογίλας (ιζ' αἰών) λέγει, ὅτι «τὰ ἑπτὰ μυστήρια ἀναβιβάζονται εἰς τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»· ὁ Πατριάρχης Ἱερουσαλῆμ (ιστ' αἰών) προηγουμένως εἶχε τονίσει: «ἑπτὰ γὰρ τὰ τοῦ θεοῦ Πνεύματος χαρίσματα, ὡς Ἡσαΐας φησί, καὶ ἑπτὰ καὶ τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας»· ὁ Δοσίθεος (ιζ' αἰών), ἀναφερόμενος εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, προσθέτει «ἐλάττονα γὰρ ἢ μείζονα ἀριθμὸν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ οὐκ ἔχομεν. Ἐπειδὴ ὁ παρὰ τὸν ἑπτὰ μυστηρίων ἀριθμὸς αἰρετικῆς φρενοβλαβείας ἐστὶν ἀποκύημα. Ὁ δὲ τῶν ἑπτὰ παρὰ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου νομοθετεῖται καὶ συνάγεται»⁹. Ἡ διατύπωσις τοῦ Δοσιθέου ὑπομιμνήσκει τὴν σχετικὴν διατύπωσιν τῆς ἐν Τριδέντῳ συνόδου (ιστ' αἰών), ἡ ὁποία ἐστράφη ἐναντίον τοῦ Λουθήρου καὶ τῶν λοιπῶν μεταρρυθμιστῶν, οἵτινες ὡς Μυστήρια ἐδέχοντο μόνον τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Θ. Εὐχαριστίαν (εἰς μερικὰς περιπτώσεις καὶ τὴν Μετάνοιαν). Οὕτως ὁ 1ος σχετικὸς κανὼν τῆς συνόδου ταύτης τονίζει, ὅτι τὰ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἰδρυθέντα Μυστήρια «δὲν εἶναι περισσότερα, οὔτε ὀλιγώτερα τῶν ἑπτὰ» («Si quis dixerit, sacramenta novae Legis non fuisse omnia a Jesu Christo Domino nostro instituta, aut esse plura vel pauciora quam septem, videlicet baptismum, confirmationem, eucharistiam, poenitentiam, extremam unctionem, ordinem et matrimonium, aut aliquid horum septem non esse vere et proprie sacramentum: anathema sit»)¹⁰.

Τὰ λεχθέντα καθιστοῦν φανερόν, ὅτι ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ καὶ Θεολογίᾳ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑπτὰ Μυστηρίων ἀπεκρυστάλλωθη ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ Θεολογίας. Πρέπει ὁμῶς νὰ ἐπισημανθῇ, ὅτι ἡ ἀποκρυστάλλωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀπολύτως σύμφωνος πρὸς τὴν παλαιότεραν ὀρθόδοξον παράδοσιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἀριθμὸς τῶν Μυστηρίων δὲν ἦτο αὐστηρῶς καθωρισμένος. Οὕτω λ.χ. ἐν τῷ ἔργῳ «Περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας», ἕπερ ἀποδίδεται εἰς τὸν Διονύσιον τὸν Ἀρεοπαγίτην, μνημονεύονται αἱ τελεταὶ ἐξ Μυστηρίων, ἧτοι αἱ τελεταὶ τοῦ «φωτισματος» ἢ «βαπτίσματος», «τῆς συνάξεως, εἴτ' οὖν κοινωνίας» (=Θ. Εὐχαριστίας), «τῆς τελετῆς τοῦ μύρου» (=χρίσματος), «τῶν ἱερατικῶν τελειώσεων» (=ἱερωσύνης), «τῆς μοναχικῆς τελειώσεως» (=μοναχικῆς κουρᾶς) καὶ τοῦ «μυστηρίου ἐπὶ τῶν ἱερῶν κεκοιμημένων» (=τῆς ἀκολουθίας τῆς κηδείας). Ἐν τῷ καταλόγῳ λοιπὸν τούτῳ τῶν κατὰ τὸν Ψευδο-Διονύσιον Ἀρεοπαγίτην ἐξ μυστηρίων παραλείπονται τὰ μυστήρια τῆς μετανοίας, τοῦ γάμου καὶ τοῦ

9. Ἰωάννου Καρμίρη, Τὰ δογματικὰ καὶ συμβολικὰ μνημεῖα τῆς Ὁρθόδοξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1952/53, τόμ. 1-2, σ. 635, 388, 526, 757, 690 καὶ 580.

10. H. Denzinger-J. Umberg, μν. ζ', σ. 844.

εὐχέλαιου καὶ ἀντ' αὐτῶν θεωροῦνται ὡς Μυστήρια αἱ ἀκολουθίαι τῆς μοναχικῆς κουρᾶς καὶ τῆς κηδείας¹¹.

Ὁ Θεόδωρος Στουδίτης στοιχεῖ τῷ παραδείγματι τοῦ Ψευδο-Διονυσίου καὶ ὀμιλεῖ περὶ «ἕξ μυστηρίων», ἦτοι «πρῶτον, περὶ φωτίσματος· δεύτερον, περὶ συνάξεως, εἴτ' οὖν κοινωνίας· τρίτον, περὶ τελετῆς μύρου· τέταρτον, περὶ ἱερατικῶν τελειώσεων· πέμπτον, περὶ μοναχικῆς τελειώσεως· ἕκτον, περὶ τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων. Τί οὖν ἔστιν εἰπεῖν ἐν τούτοις; "Ὅτι ὁ ἀμφισβητῶν περὶ ἐνὸς τῶν εἰρημένων, ἀμφιβάλλει δηλονότι καὶ περὶ τῶν ἄλλων, μὴ θεοπαράδοτως ἔχειν· καὶ τῇ τοῦ ἐνὸς ἀναιρέσει συναγῆρηται ἐξ ἀναγκαίου καὶ τὰ λοιπὰ· καὶ οὔτε ἱερατικὴ τελείωσις, οὔτε τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων διατύπωσις εἶεν ἄν, εἴπερ μὴ πάρεστιν ἡ μοναχικὴ τελείωσις»¹². Εἶναι φανερόν ὅτι ὁ Θεόδωρος Στουδίτης οὐ μόνον κατατάσσει τὴν μοναχικὴν κουράν εἰς τὰ Μυστήρια, ἀλλὰ καὶ τὴν θεωρεῖ ὡς θεμέλιον τῶν ἄλλων μυστηρίων. Ὁ Μοναχὸς Ἰωῶβ ὁ Ἰασίτης, τὸ β' ἡμισυ τοῦ ιγ' αἰῶνος, ἐν εἰδικῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ ὀμιλεῖ μὲν περὶ ἑπτὰ μυστηρίων, ἀλλὰ συγκαταλέγει εἰς αὐτὰ καὶ τὴν «μοναχικὴν τελείωσιν», ἀφοῦ συγχωνεύει εἰς ἓν Μυστήριον τὴν μετάνοιαν καὶ τὸ εὐχέλαιον¹³. «Ἔτι κατὰ τὸν ιε' αἰῶνα ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου Ἰωάσαφ ἀριθμεῖ δέκα Μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν καθιέρωσιν ναῶν, τὴν ἀκολουθίαν τῆς κηδείας καὶ τὴν μοναχικὴν κουράν ("Ἔργα, Ὁδησός, 1903, σελ. 38, ἑλληνιστί)»¹⁴.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μυστηρίων ἀντίληψιν ἄλλων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν, δέον νὰ σημειωθῇ, ὅτι οἱ Νεστοριανοὶ (τ.ἔ. οἱ ἀνήκοντες εἰς τὴν Συρο-Χαλδαϊκὴν Ἐκκλησίαν) ὑπερβαίνουν τὸν ἀριθμὸν («ἑπτὰ»), ἀριθμοῦντες εἰς τὰ Μυστήρια καὶ τὴν μοναχικὴν κουράν, τὰ ἐγκαίρια τῶν ναῶν καὶ τὴν ἀκολουθίαν τῆς κηδείας. Παρὰ τῇ Συρο-Ὀρθο-

11. (Ψευδο)Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περὶ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱεραρχίας I, § 1 καὶ 5, II, § 1 καὶ 2, Migne Ἐ.Π. τόμ. 3, στ. 372, 376 392, 397, 424 καὶ 425. Παναγιώτου Τρεμπέλα, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 60-61.

12. Θεοδώρου Στουδίτου, Ἐπιστολαὶ βιβλ. II, ἐπιστ. ρξε', Migne Ἐ.Π. τόμ. 99, στ. 1524.

13. Ἰωάννου Μοναχοῦ, Περὶ τῶν ἑπτὰ Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, ἐν Χρυσάνθου, Συνταγμάτων, Βενετία 1778, σ. 132-541. Cod. Paris. sup. gr. 64, fol. 239· πρβλ. fol. 243, ἐν Irenée-Henry Dalmais, ἔνθ' ἄνωτ., σ. 416.

14. Βόρις Μπομπρίνσκοϋ, Ἀγαστικά Πράξεις, ἐν Ἑθρσκ. καὶ Ἡθ. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. 1, Ἀθήναι 1962, στ. 238. Ἰωάσαφ Ἐφέσου, Κανονικαὶ ἀποκρίσεις ἐκδ. ὑπὸ Α. J. Almazov (Kanoniceskie otveti Joaseph Ephesskago), Ὁδησός 1903, σ. 38. M. Jugie, Theologia dogmatica christianorum orientalium ab Ecclesia catholica dissidentium, τόμ. III: Expositio de sacramentis seu mysteriis, Paris 1930, σ. 17 ἐξ., 20,

δόξω Ἐκκλησία τῶν Ἰακωβιτῶν γίνεται μὲν δεκτὸς ἀπὸ τινος χρόνου ὁ ἀριθμὸς τῶν ἑπτὰ Μυστηρίων, ἀλλὰ ταῦτα διακρίνονται εἰς κύρια ἢ οὐσιώδη καὶ εἰς δευτερεύοντα ἢ ἐπουσιώδη. Οἱ Κόπται Αἰθίοπες ὑπερβαίνουν τὸν ἀριθμὸν (ἑπτὰ), θεωροῦντες ὡς «Μυστήριον» καὶ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν, ἐνῶ ἡ Γρηγοριανικὴ-Ἀρμενικὴ Ἐκκλησία διατηρεῖ μὲν ἐπισημῶς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἑπτὰ μυστηρίων, ἀλλ' ἐν τῇ πράξει ἀποφεύγει τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου τοῦ εὐχελαίου¹⁵.

Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἐξηγεῖται διατί ὁ Sergei Bulgakow γράφει τὰ ἐξῆς: «Ὁ ἀριθμὸς ἑπτὰ (εἰς τὰ Μυστήρια) δὲν ἔχει ὀριστικὸν χαρακτῆρα. Αἱ ἁγιαστικαὶ πράξεις δὲν διαφέρουν τῶν ἑπτὰ μυστηρίων εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν ἐνεργὸν ἰσχύιν των. Διότι μεταδίδουν ἐπίσης καλῶς τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀρκεῖ νὰ τηρῶνται ὀρισμένοι ἐξωτερικοὶ τύποι. Τὰ ἑπτὰ μυστήρια εἶναι ἀπλῶς αἱ σπουδαιότεραι φανερώσεις τῆς ἐνυπαρχούσης εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μυστηριακῆς δυνάμεως»¹⁶. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ καθηγητὴς Nikolai Afanasjew ἔγραψεν, ὅτι ἡ «σύγχρονος δογματικὴ σκέψις αἰσθάνεται, ὅτι ἡ διδασκαλία αὕτη (περὶ τοῦ καθορισμοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μυστηρίων εἰς ἑπτὰ) ἔρχεται εἰς ἐσωτερικὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς αὐτὴν ταύτην τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας, ὅχι μόνον τοῦ ἀρχεγονοῦ, ἀλλὰ καὶ τοῦ συγχρόνου Χριστιανισμοῦ. Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα... (Πράξ. β', 17). Τὸ θεμέλιον τῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ χάρις. "Ὅ,τι τελεῖται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἔχει τὸν χαρακτῆρα χάριτος καὶ ὅ,τι δὲν ἔχει αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὡς ὄργανισμὸν χάριτος. Πάντες ἔχομεν λάβει «χάριν ἀντὶ χάριτος». Αὐτὴν τὴν χάριν ὁ Θεὸς δὲν τὴν δίδει μὲ μέτρον. Ἐκαστος δέχεται τὴν φανέρωσιν τοῦ Πνεύματος πρὸς τὸ συμφέρον (Α' Κορ. ιβ', 7). Τὸ Πνεῦμα πνέει, ὅπου θέλει, καὶ τὰ μυστήρια εἶναι αἱ φανερώσεις τοῦ Πνεύματος ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας... Τὸ Πνεῦμα πνέει, ὅπου θέλει, ἀλλ' ἂν ὑπάρχουν ἑπτὰ μόνον φανερώσεις τοῦ Πνεύματος, τότε σημαίνει, ὅτι τὸ Πνεῦμα δὲν πνέει, ὅπου θέλει, ἀλλὰ μόνον ἐκεῖ, ὅπου ἔχει προκαθορισθῆ»¹⁷.

Ἡ ἀποψις τοῦ καθηγητοῦ Afanasjew ἐνέχει ὑπερβολὴν, παραγνωρίζουσα τὸ γεγονός, ὅτι ἡ σοφία καὶ πρόνοια τοῦ Θεοῦ, ὅστις εἶναι τὸ ἔσχατον

15. E. Hammerschmidt - P. Hauptmann - P. Krüger - L. Ouspensky - H. J. Schulz, Symbolik des orthodoxen und orientalischen Christentums, Stuttgart 1962, σ. 138, 152, 250. J. Assfalg - P. Krüger, Kleines Wörterbuch des Christlichen Orients, Wiesbaden 1975, σ. 312 ἐξ. Robert Hotz, μν. ξ., σ. 286.

16. Sergei Bulgakow, L'Orthodoxie, Paris 1935, σ. 156-157.

17. Nikolai Afanasjew, Sacraments et Sacrementaux, ἐν La Pensée Orthodoxe, VIII, 1951, σ. 17. Βόρις Μπομπρίσχοβι, ἐνθ' ἄνωτ., στ: 238-239.

μὴ δεκτικὸν λόγου, καθώρισεν, ἵνα προϋπόθεσις τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς Θείας Χάριτος εἶναι, κατὰ κανόνα ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸ αἶτημα τῆς κινητοποιήσεως τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθέρας βουλήσεως, ἢ κατὰ τὴν ὀρθὴν παρατήρησιν τοῦ Bulgakow («τήρησις ὀρισμένων ἐξωτερικῶν τύπων»); καθοριζομένων ὑπὸ τῆς λειτουργικῆς καὶ λατρευτικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας.

Ὅθεν ἡ ὑπὸ μιᾶς Πανορθόδοξου Συνόδου τυχὸν ἐπανεξέτασις τοῦ ζητήματος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μυστηρίων θὰ ἦτο δεδικοιολογημένη οὐχὶ ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς θεωρητικῶν στοχασμῶν, παραγνωρίζοντων τὴν ὑπὸ τοῦ φιλοσόφου Alfred North Whitehead ἐξαρθεῖσαν ἀλήθειαν, καθ' ἣν ὁ Θεὸς δρᾷ διὰ τῆς «ἀρχῆς τῆς συγκεκριμένης περιπτώσεως» (Principle of Concretion), ἥτις συντελεῖ, ὥστε ὀρισμένα συγκεκριμένα ἐνεργήματα («actualities») νὰ περιορίζουν τὸν ἀριθμὸν πολλῶν («δυνατοτήτων») («possibilities») ¹⁸, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς λειτουργικῆς παραδόσεως καὶ πράξεως τῆς Ἐκκλησίας; ἥτις, διὰ τοῦ καθορισμοῦ ὀρισμένων ἐξωτερικῶν αἰσθητῶν σημείων καὶ στοιχείων, δι' ὧν μεταδίδεται ἡ ἀόρατος χάρις τοῦ Θεοῦ, προφυλάσσει ἐκ τῶν ἐκδηλώσεων τοῦ νοσηροῦ μυστικισμοῦ καὶ καθιεροῦ οἴονει τοὺς κανονικοὺς ἀγωγούς, δι' ὧν διοχετεύεται εἰς τὰς ψυχὰς ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὅθεν ἐξ ἐπόψεώς καθαρῶς λειτουργικῆς καὶ ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς φαινομενολογίας τῆς ὀρθοδόξου λατρείας τινὲς ἐξ ἐκείνων τῶν τελετῶν τῆς Ἐκκλησίας, αἵτινες χαρακτηρίζονται ὡς «μυστηριώδεις», δυσκόλως θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀπομακρυνθοῦν τῆς περιοχῆς τῶν μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον ἔχουν πάντα τὰ-εἰδολογικὰ καὶ καθ' ὕλην γνωρίσματα τῆς τελεσιουργίας τῶν μυστηρίων. Ἔστω ὡς παράδειγμα ἡ ἀκολουθία τοῦ μεγάλου ἀγίασμοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν οὐ μόνον ὑπάρχουν αἰσθητὰ σημεῖα καὶ στοιχεῖα ἀνάλογα πρὸς τὰ ὑπάρχοντα ἐν τοῖς ἄλλοις μυστηρίοις, ἀλλὰ καὶ ἀπαγγέλλεται λίαν χαρακτηριστικὴ εὐχή, ἀσφαλῶς ἔχουσα παλαιότερον σχέσιν πρὸς τὴν ἀκολουθίαν τοῦ μυστηρίου τοῦ

18. Ἡ πραγματικότης, κατὰ τὸν A. N. Whitehead, δὲν περιλαμβάνει μόνον πλοῦτον «δυνατοτήτων» («possibilities»), ἀλλὰ καὶ πολλὰ ἐνεργήματα («actualities»), αἵτινα περιορίζουν τὰς δυνατότητας, διότι πάντοτε ἡ ὑπαρξὶς ἐνὸς γεγονότος ἀποκλείει τὴν ὑπαρξὶν ἐτέρου. Ἡ πραγματοποίησις λ.χ. τῆς ὑπάρξεως μακροῦ λαιμοῦ εἰς τὴν στρουθοκάμηλον ἀπέκλεισε τὴν πραγματοποίησιν τῆς ὑπάρξεως βραχέος λαιμοῦ ἢ μακρῶς ρινὸς εἰς αὐτὴν κ.ο.κ. Ἡ ἐν τῷ σύμπαντι ἐνεργὸς «ἀρχὴ τοῦ περιορισμοῦ» («principle of limitation») τῶν ἀπειρῶν δυνατοτήτων εἶναι ἀκριβῶς ὁ Θεός, ὅστις δρᾷ διὰ τῆς «ἀρχῆς τῆς συγκεκριμένης περιπτώσεως». Ἄλλ' ὁ Θεὸς εἶναι τι μὴ δεκτικὸν λογικῆς κατανοήσεως (irrational), διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀνακαλύψωμεν διατί οὗτος πραγματοποιεῖ ὀρισμένας μόνον δυνατότητας ἀντὶ ἄλλων. Ὅθεν ὁ Θεὸς εἶναι τὸ ἔσχατον μὴ δεκτικὸν λόγου («Ultimate Irrationality») (A. N. Whitehead, Religion in the Making, 1926, σ. 88-90). Ἴδὲ καὶ ἐν Εὐαγγ. Θεοδώρου, Κριτικὴ Εἰσαγωγή εἰς τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων Ὀρθοκείας καὶ Γνώσεως, ἐν Ἀθήναις 1955, σ. 85-86.

βαπτίσματος καὶ ὑπομιμνήσκουσα τὴν Ἐπίκλησιν κατὰ τὴν τελεσιουργίαν τοῦ μυστηρίου τῆς Θ. Εὐχαριστίας: «...Σὺ καὶ τὰ Ἰορδάνεια ρεῖθρα ἠγάσας, οὐρανόθεν καταπέμφας τὸ Πανάγιόν Σου Πνεῦμα... Αὐτὸς ὁ ὕδωρ, φιλάνωθρωπε Βασιλεῦ, πάρεσο καὶ νῦν διὰ τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Σου Πνεύματος καὶ ἀγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο (τρὶς). Καὶ δὸς αὐτῷ τὴν χάριν τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν εὐλογίαν τοῦ Ἰορδάνου. Ποίησον αὐτὸ ἀφθαρσίας πηγὴν, ἀγιασμοῦ δῶρον, ἀμαρτημάτων λυτήριον, νοσημάτων ἀλεξιτήριο, δαίμοσιν ὀλέθριον, ταῖς ἐναντίας δυνάμεσιν ἀπρόσιτον, ἀγγελικῆς ἰσχύος πεπληρωμένον· ἵνα πάντες οἱ ἀρῶμενοι καὶ μεταλαμβάνοντες ἔχοιεν αὐτὸ πρὸς καθαρισμόν ψυχῶν καὶ σωμάτων, πρὸς ἰατρείαν παθῶν, πρὸς ἀγιασμόν οἰκῶν, πρὸς πᾶσαν ὠφέλειαν ἐπιτήδειον... Αὐτὸς καὶ νῦν, Δέσποτα, ἀγίασον τὸ ὕδωρ τοῦτο, τῷ Πνεύματί Σου τῷ Ἁγίῳ (τρὶς). Δὸς πᾶσι, τοῖς τε ἀπτομένοις, τοῖς τε χριομένοις, τοῖς τε μεταλαμβάνουσι, τὸν ἀγιασμόν, τὴν εὐλογίαν, τὴν κάθαρσιν, τὴν ὑγίειαν...».

Ἡ ἀντιμετώπισις τοῦ ζητήματος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μυστηρίων δύναται νὰ γίνῃ οὐ μόνον ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς, ὅτι ταῦτα εἶναι εἰδικὰ ἀντικειμενικά σημεῖα καὶ ὀρισμένοι συγκεκριμένοι δίαυλοι τῆς Χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐπόψεως, ὅτι de facto ὑπάρχει μόνον ἓν Μυστήριον, δηλ. τὸ Μυστήριον τοῦ ἐν ἁγ. Πνεύματι ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ. Ἡ κατανόησις αὕτη θὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν θεώρησιν πασῶν τῶν ἰδιαιτεροτήτων τῶν ἐπὶ μέρους Μυστηρίων ὑπὸ τὸ φῶς τοῦ ἐνός Μυστηρίου, ὅπερ εἶναι ὁ Χριστὸς καὶ ἡ ἐν Χριστῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι σωτηρία¹⁹. Ἐπομένως ἕκαστον τῶν ἐπὶ μέρους Μυστηρίων, —ὡς ἔκφανσις καὶ διὰ συγκεκριμένον σκοπὸν ἐνεργοποίησις τοῦ ἐνός αὐτοῦ («κατὰ ἀποκάλυψιν Μυστηρίου, χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν») (Ρωμ. ιστ', 25),— δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς ἔχον ἀντικειμενικὴν αὐθυπαρξίαν, ἐπιβάλλουσαν ὅπωςδῆποτε τὸν ἀκριβῆ προσδιορισμὸν τῆς θέσεώς του ἐντὸς τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μυστηρίων.

Ἀπὸ τῆς τελευταίας αὐτῆς σκοπιᾶς θὰ ἡδύνατο ἡ Ἐκκλησία νὰ συμβίβασῃ καὶ ἐναρμονίσῃ τὸν εἰς ἐποχὴν ἐκφράσεως τῆς θεολογικῆς αὐτοσυνειδησίας τῆς ἀποκρυσταλλωθέντα ἀριθμὸν τῶν ἑπτὰ μυστηρίων πρὸς τὴν ὅλην ἐπικλητικὴν καὶ πνευματολογικὴν δομὴν τῆς λειτουργικῆς τῆς ζωῆς καὶ νὰ θεωρήσῃ τὴν χρῆσιν τοῦ ἀριθμοῦ «ἑπτὰ» ἔχουσαν συνεκδοχικὸν καὶ συμβολικὸν χαρακτῆρα. Ἄλλως τε εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἐπτάδος τῶν Μυστηρίων ἀσφαλῶς συνετέλεσαν καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς ὅλης χρήσεως τοῦ ἀριθμοῦ «ἑπτὰ»

19. Πρβλ. J. D. Zizioulas, Some Reflections on Baptism, Confirmation and Eucharist, ἐν Sobornost, Series V, ἀρ. 9, 1969, σ. 644. Robert Hotz, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 285.

ἐν τῇ Ἀγίᾳ Γραφῇ, ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὰ ἑπτὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος (πρβλ. Ἑσ. ια', 2-3) ἢ πρὸς τοὺς ἑπτὰ στύλους τοῦ οἴκου τῆς θείας σοφίας: «Ἡ σοφία ὠκοδόμησεν ἑαυτῇ οἶκον καὶ ὑπῆρξε στύλους ἑπτὰ» (Παροιμ. θ', 1)²⁰.

Τέλος, πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦ ἀκριβοῦς ἀριθμοῦ τῶν Μυστηρίων συζητεῖται σήμερον καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς Ρωμαιοκαθολικοῖς²¹.

20. Friedrich Heiler, Die Ostkirchen, σ. 153.

21. Πρβλ. E. Jüngel - K. Rahner, Was ist ein Sakrament? Freiburg-Basel-Wien 1971, σ. 83 ἔξ. K. Rahner, Personale und sakramentale Frömmigkeit: Schriften zur Theologie, Zürich-Einsiedeln-Köln 1964, τόμ. II, σ. 115-142. L. Boff, Kleine Sakramentenlehre, Düsseldorf 1976, σ. 81 ἔξ. Robert Hotz, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 282-286.